

ÇİZGİ ROMAN OLARAK VOLTAİRE'İN "KANDİD YA DA İYİMSERLİK ÜZERİNE" ADLI ROMANININ İNCELENMESİ A STUDY ON VOLTAIRE'S NOVEL NAMED "CANDIDE OR OPTIMISME" AS A COMIC BOOK

Ali YAĞLI*

Öz

Voltaire 18. yüzyıl aydınlanma döneminin önde gelen Fransız yazar ve filozofları arasındadır. Birey haklarını ve aklı ön plana çıkararak iyimserliği, feodaliteyi ve savaşları sorguladığı *Kandid (Candide)* adlı eserinde hiciv ve trajedinin en güzel birlikteliğini sergilemiştir. Voltaitre, eserine bu adı iyimserliği ve saflığı en iyi temsil ettiği için koymuştur. Hayali bir şatoda, hayali bir baronun yanında saf, temiz duygularla kötülüklerden uzak yetişen Kandid'in öyküsü şatoda işlediği bir kötülükten dolayı kovulmasıyla başlar. Macerası boyunca Bulgar askerlerinin yanında savaşlara katılır. Birçok Avrupa ülkesini gezer ve oradan da Amerika kıtasına geçer. Hayali Eldorado ülkesinden zengin olarak döner. Edindiği servetini sevgilisi Künegond'u bulabilmek için harcar ve onu son yolculuğunu yaptığı İstanbul'da bulur. Yazar, Alman filozof Leibniz'in fikirlerini öyküdeki Pangloss üzerinden eleştirirken devrin yönetici ve önemli şahsiyetlerini de hayali karakterler üzerinden yerer. Voltaire'e göre hayatın anlamı ve hakkındaki düşünceler insanı boş tartışmalara ve mutsuzluğa götürmektedir. Bunların etrafında kısır bir döngü oluşturmaktan ziyade çalışıp emeğin hazzıyla mutlu olmak gerekir. Bizde bu çalışmamızda *Kandid*'in çizgi romana uyarlanmış halini inceleyerek, resimlemeyle öykü arasında benzeyen ve ayrışan bazı yönleri saptamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Voltaire, Kandid, Çizgi Roman Uyarlaması.

Abstract

Voltaire is one of the leading French writers and philosophers of the 18th century enlightenment period. In his work *Kandid (Candide)*, in which he questioned optimism, feudalism, and wars by emphasizing individual rights and reason, he exhibited a beautiful combination of satire and tragedy. Voltaitre chose "Kandid" as the title for his work, as it well represented optimism and purity. The story of *Kandid* begins upon his blunder that makes him get sacked from the imaginary imaginary chateau where he grew with pure and clear sentiments away from evil alongside an imaginary baron. He participates in wars alongside the Bulgarian soldiers throughout his adventure. He travels many European countries and then America. He returns rich from the imaginary Eldorado country. He spends his fortune to find his lover Künegond and finds her in Istanbul where he made his last journey. While the author criticizes the ideas of the German philosopher Leibniz through Pangloss in the story, he satirizes the rulers and important figures of the era through imaginary characters. According to Voltaire, the meaning of life and ideas about it lead people to empty debate and unhappiness. It is necessary to work hard rather than create a vicious cycle around them to be happy with the pleasure of self-effort. In this study, we have tried to determine the similar and dissimilar aspects between the illustration and the story by comparing *Kandid* with the comic book version.

Keywords: Voltaire, Kandid, Comic Book Version.

Giriş

Kandid, asıl adı François Marie Arouet olan Fransız yazar ve filozof Voltaire'in dünya çapında tanınmış eserlerinden biridir. 18. yüzyıl Alman filozof Leibniz'in "Mümkün olan evrenin en iyisinde yaşıyoruz; dolayısıyla dünyamızda her şey en iyidir" sözüne karşı çıkan Voltaire, eserinde *Kandid* üzerinden bu ilkenin geçersizliğini hicivli bir şekilde ortaya koyar. Yazar, Leibniz'in iyimserlik felsefesini, ortaçağ geleneklerinin halen devam ettiği 18. yüzyılın acımasız dünyasında geçerli olmadığını gösterir. Bunu yaparken de saf, temiz yürekli, kötülük bilmez kahramanı *Kandid*'i yetiştirdiği ortamdan çıkararak hayatın gerçek yüzüyle tanıştırır. Efendisi Pangloss'un kendisine öğrettikleriyle tamamen zıt bir dünyayla karşılaşan *Kandid*'in saflığı yüzünden başına gelmedik olay kalmaz. Voltaire, *Kandid*'e birçok ülke dolaştırarak insanların kötülüklerini, savaşların acımasızlığını, kralların zulmünü ve dünyanın nasıl bir cehenneme benzediğini gösterir. Okuyucu, öykü boyunca şiddetin ve kötülüğün doğadan değil, insanın kendisinden kaynaklandığına şahit olur. Öyküde feodal yapının insanı ve toplumları nasıl ezdiğinin acı bir eleştirisi yapılır. Eser aynı zamanda tarihi ve sosyolojik bilgileri içermesi bakımından da eğitici ve öğretici bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Otuz bölümden oluşan eserin olay örgüsünde süreklilik yoktur. Yazar her bölümde *Kandid*'i yeni bir maceraya taşıyarak bazı olayları onun üzerinden diğer farklı olaylara bağlamaya çalışmıştır.

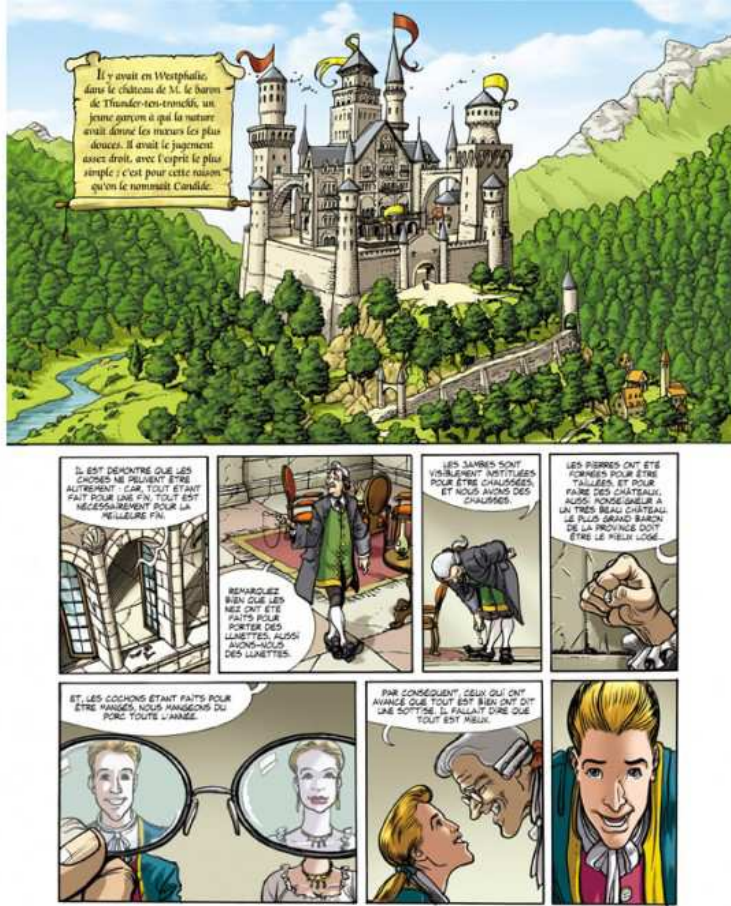
*Dr. Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü.

Birinci bölümde Feodal bir güç üzerine inşa edilmiş küçük bir dünyanın öğretileriyle hareket eden mutlu bir Kandid'e rastlıyoruz. Daha sonra öykü yanılısamadan gerçekliğe doğru geçiş yapan bir öğrenme romanına dönüşür. Matmazel Künegond'a olan aşkını açığa vurmasıyla şatodan kovulan Kandid, dünyanın kötülükleriyle yüzleşmeye başlar. Tunderten- Tronk şatosu artık Kandid için asaletin, sevginin, aşkın ve hakikatin yanıltıcı bir aynası olarak kalır. Bu süreç içerisinde Kandid doğanın ve toplumun gerçek yüzünü keşfeder. Çektiği acılar, uğradığı felaketler, maruz kaldığı işkenceler, Kandid'in sevgili Künegond'una kavuşmak için aşmak zorunda olduğu engeller gibi görülür. Aslında bu, gerçeklikle iyimserlik arasında savaş veren Kandid'in hayatı tanıma yolculuğudur. O, yaşadığı felaketler sonucunda, kötülüğün kaynağının her yerde insan olduğu yargısına varır. Son yolculuğunu İstanbul'a yapan Kandid burada yaşlı bir Türk bahçivandan mutluluğun reçetesini öğrenir. Bu ise "Bahçemizi yetiştirmemiz gerekir" sözünün kastettiği insanın çalışması ve aklını kullanmasıdır. Zira insan çalışarak can sıkıntısından, kötü alışkanlıklardan ve yoksulluklardan kurtulabilir. Emeği, dolayısıyla insanı yücelten bu erdemli söz, boş felsefi sözlerin önüne de geçerek öykünün sonuç cümlesini oluşturur. Voltaire, eserinde okuyucuya Kandid üzerinden kokmuş feodal sistemin nasıl çürüdüğünü ve halkın yeni bir sisteme, yeni bir nefese ihtiyacının olduğunu gösterir. Ona göre ideolojik eski aristokratik sistemlere bağlı kalındıkça toplumun mutsuzluğu ve huzursuzluğu artarak devam edecektir. "Voltaire, bu küçük kitabında, bir sertüven ve aşk öyküsü çerçevesi içinde, Leibniz'in ilahiyatını, Pope'un iyimserliğini, dinin yolsuzluklarını, manastırlardaki aşkları, sınıfların boş inançlarını, siyasal bozuklukları, adliye ve mahkemelerin içyüzünü, ceza yasalarının barbarlığını, köleliğin adaletsizliğini, savaşın yıkıcılığını, öyle üstü kapalı değil, bütün çıplaklığıyla serer gözler önüne"(Tanelli:2000, 138). Fransız Edebiyatının "Bin bir Gece Masalı" diyebileceğimiz hikâye tadındaki bu roman, tiyatroya ve sinemaya uyarlandığı gibi, çizgi roman olarak da okuyucuyla buluşmuştur. Bizim incelediğimiz resimle metnin birlikteliğinden doğan ve çizgi bantlarda hayat bulan bu eşsiz çizgi romanın çizimlerini Vujadin Radovanovic, senaryosunu Gorian Delpature ve Michel Dufranne yapmışlardır. Renklendirme ise Christophe Araldi ve Xavier Basset tarafından yapılmıştır.

1.Kandid Şatodan Kovuluyor

Çizgi roman dil anlatım özellikleri bakımından diğer edebi türlerden büyük farklılıklar gösterir. Metinde verilmek istenen ifadeler çizgi roman sayfalarında genellikle kare veya dikdörtgen içerisinde aktarılır. Anlatı duruma göre bazı bilgiler bu şekilde resmin altında sayfayı enine doğru kaplayacak şekilde yer alır. Konuyla ilgili verilecek bilgiler, kahraman veya karakterlerle ilgili tanıtıcı açıklamalar, zaman, mekân geçişleri bu şekiller içerisinde yapılır. *Kandid* çizgi romanında da öyküye, Kandid hakkında küçük bir karede verilen aydınlatıcı bilgiyle başlanmıştır. Ayrıca, Baron'un şatosu sayfanın yarısını kaplayan geniş bir panel içerisinde okuyucuya sunulmuştur. Şato yüksek dağların eteğinde ormanlık bir alan içerisinde kurulmuş, sol tarafında masmavi bir ırmak akmaktadır. Şato kulelerinin yüksekliği asaleti, gücü ve zenginliği temsil ettiği için arka fondaki dağa eşitlenmiştir. Şatonun aşağı vadiye bakan kısmında ise küçük bir köyün olduğu anlaşılmaktadır. İlk sayfada ki resmin görsel okumasını yaptıktan sonra okuyucu Kandid hakkında şu bilgiye ulaşır: "Westphalie'de Baron Thunder-Tentronckh'un şatosunda, doğanın kendisine verdiği en yumuşak huyları ruhunda barındıran genç bir delikanlı yaşardı. Basit bir zekâsı, oldukça doğru bir akıl yürütme yetisi vardı. Bu yüzden ona Candide ismini uygun görmüşlerdi"(Voltaire:2009,3). Baron Hazretleri yörenin en zengin ve en tanınmış beylerinden biri olduğu için adeta cenneti andıran bir ihtişam içerisinde ailesi uşakları, kızı Künegond, eğitimci Pangloss ve Candide'le birlikte bu şatoda yaşamaktadırlar. Kasabanın papazı bile Baron Hazretleri'nin özel hizmetinde olmaktan gurur duyardı.

Resim:1 Kandid'in yaşadığı şato ve eğitmeni Pangloss

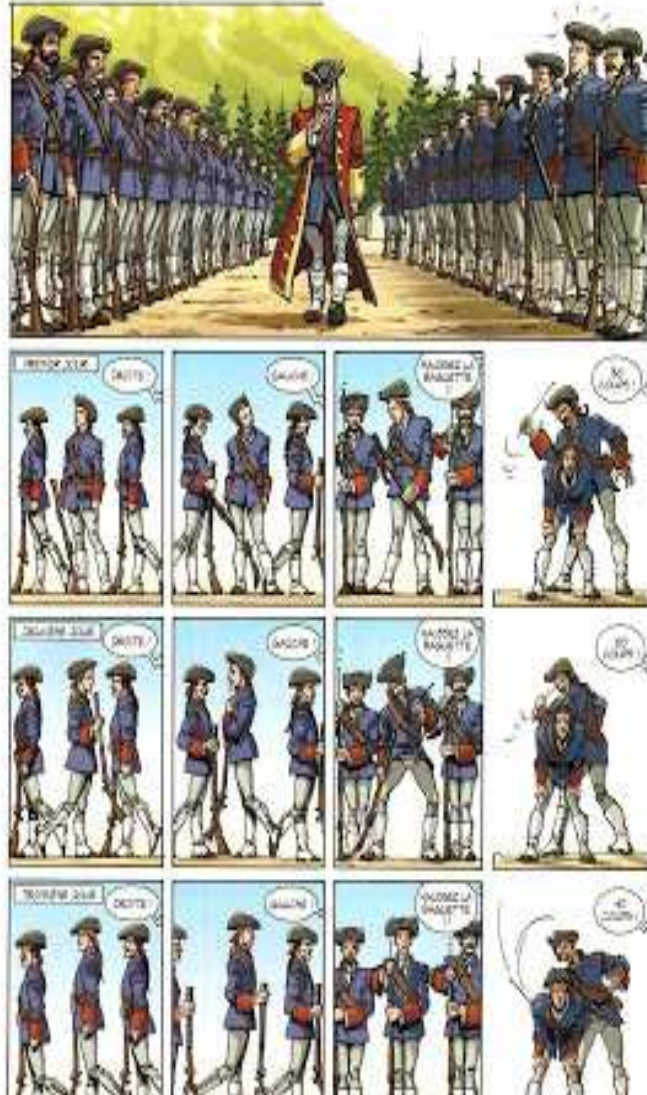
Üstat Pangloss, Candid'e özel metafizik ve felsefe dersleri vererek onun kötülük bilmez saf ve temiz duygular içerisinde şekillenmesine ve yetişmesine büyük katkı sağlar. Kandid'in eğitmeninden öğrendiği en önemli şey "nedensiz sonuç olmayacağıdır". Buna bağlı olarak "üstünde yaşadığımız dünya olabileceklerin en iyisi, Baron Hazretleri'nin şatosu var olanların en iyisi ve eşinin de bayanların en güzeli" teorisinin ispatlanmış olmasıdır. Kandid bunun başka türlü olamayacağına inandırılmış, "her şeyin iyi değil en iyi olduğu" düşüncesini ilke olarak kabul etmiştir. Kandid'in şatodaki mutlu günleri sevgilisi Künegond yüzünden kısa sürer. Zira baron, Kandid'le Künegond arasındaki aşkın daha ileriye gitmesine izin vermez, Kandid'i şatodan kovar. Kandid'in şatodan kovulduktan sonraki yolculuğunu çizer, tek bir sayfada farklı kareler içerisinde göstermiştir. Aç, susuz geçen meşakkatli yolculuğundan bir kareyi çizer yakın plan uygulamasıyla daha gerçekçi hale getirmiştir. Bu karede Kandid soğuktan titremekte, saçları rüzgardan dağılmış, yarı ağlamaklı bir yüz ifadesiyle yoluna devam etmektedir. Kandid'in daha sonra vardığı bir handa Bulgar askerleriyle karşılaşması yakın genel çekim tekniğiyle gösterilmiştir. Resimde bir kaç masa etrafında oturmuş sohbet eden ve içki içen insanlar görülmekte, solda bir şömine yanmakta, hanın iki büyük penceresinin ortasında bulunan kemerli kapıdan Kandid mavi üniformalı iki Bulgar askerinin arasında içeriye girmektedir. Çizer, yakın genel çekim planıyla obje, mekân, insan gibi ilgi odağı olabilecek şeyleri bu çerçeve içerisinde dengeleyerek okuyucuya sunmuştur. Genel görüntüde daha ziyade atmosferin hâkimiyeti söz konusudur.

1.2. Kandid'in Maceralı Yolculukları

Kandid, öykü boyunca insanları, şehirleri, yöneticileri ve hayatın gerçeklerini tanımak için birçok maceralı yolculuğa çıkar. Bu maceralı yolculuk sevgilisi Künegond'u arayış gibi gözükse de aslında bu, hayatta her şeyin pekte güzel olmadığını gösterilmesi içindir. Kandid'in yaptığı uzun yolculuklar bir bakıma bilinmeyenleri bilmek, görülmeyenleri görmek içindir. Edebiyatçıların sık başvurdukları yaygın bir moda halini alan yolculuk, 18. yüzyılda bu anlatılara duyulan ilginin artmasıyla "dönemin felsefi düşüncesinin de yolculuk deneyimleriyle şekillenmesine neden olur. Özellikle pek çok yazara esin kaynağı olan Antoine Galland'ın XVIII. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'ya tanıttığı *Binbir Gece Masalları* pek çok gezgin

için gizemli bir dünyaya açılan kapıdır. Doğu hikâyelerinin etkisiyle, dünya yazınında yeniden ortaya çıkan yolculuk izleğiyle yapıtlarına şekil veren Voltaire, başta *Binbir Gece Masalları* ile Swift'in *Gülliver'in Serüvenleri'*nden etkilenir. Eleştirilerini, düşüncelerini ve imgelem gücünü Doğu unsuruyla birleştirerek aktarmaya çalışan Voltaire'in bu yönünü *Zadig*, *Kandid ve Micromegas*'da görmek olasıdır" (Şahbaz:2013,69). Voltaire göre farklı ülkelere yapılan yolculuklarda, insan iyi şeylerle karşılaşabileceği gibi kötü şeylerle de karşılaşabilir. Maruz kalınan zorluklardan çıkabilmenin tek kaynağı akıldır, zira mutsuzluk aklın kullanılmaması ve bilgisizlik sonucunda ortaya çıkar.

Kandid'in maceralı yolculukları arasında en önemlisi, hiç kuşkusuz şatodan kovulduktan sonra Bulgar askerlerinin eline düşüp asker olmaya zorlanmasıdır. Çizer, Kandid'in buradaki macerasına on sayfa ayırmış, bu da öykünün aşağı yukarı dörtte birine tekabül etmektedir. Kandid, Bulgar askerleriyle tanıştıktan sonra onlarla yemek yer. Askerlerin ısmarladığı yemek ona pahalıya mal olur. Kandidi önce döverler, etkisiz hale getirdikten sonra alaya götürürler. Hemen askerlik talimine başlatıp, "sağa döndürdüler, sola döndürdüler, tüfek astırdılar, tüfek indirttiler, nişan aldirttiler, ateş ettirdiler, ayak değiştirdiler ve kendisine otuz değnek attılar. Ertesi gün talimi biraz daha iyi yaptı ve bunun için yirmi değnek yedi; daha sonraki gün yalnız on değnek yeyince, arkadaşları, bir harikaymışçasına baktılar ona" (Voltaire: 1984,14). Romandan alıntıladığımız bu sahneler çizgi bantlarda basit ünlem cümleleriyle daha tasarruflu hale gelmiştir. Aynı sahneler aşağıdaki baloncuklarda şöyle gösterilmiştir: "Birinci gün, Sağ! Sol! Tüfek Omza!, 30 sopa!, İkinci gün, Sağ! Sol! Tüfek Omza!, 20 sopa!, Üçüncü gün, Sağ! Sol! Tüfeği Kaldır!, 10 sopa!" (Voltaire: 2009, 11).

Resim 2 : Kandid Bulgar askerleri arasında talim yapıyor.

Kandid alaydaki günleri boyunca hemen hemen her gün farklı işkencelere maruz kalır. İşkenceler dayanılmaz bir hal alınca komutan tarafından emirlere itaatsizlikten dolayı kurşuna dizilmek istenir. Tam o sırada Bulgar kralı alaya gelir. Kandid'in suçu hakkında bilgi alır. Kandid'in suçu, görevi sırasında sık sık özgürlükten bahsetmiş olmasıdır. Dolayısıyla görevi kötüye kullanmakla suçlanmıştır. Kral, Kandid'in sözlerinden onun askerlik işlerinden anlamayan genç bir metafizikçi olduğu kanısına varır ve onu affeder. Daha sonra Kandid, Bulgarlarla Abarlar arsında yapılan bir savaşa katılır. Savaşın korkunç yüzüyle ilk defa karşılaşan Kandid ceset yığınları arasından kurtularak sevgilisi Künegond'u bulmak için Hollanda'ya doğru kaçır. Öyküde savaşın dehşetini detaylarıyla açık bir şekilde okuyucuya gösteren çizer, Voltaire'in savaştan nefret ettiğinin bilincindedir. Voltaire, savaşı, "Goya'nın yaptığı gibi, sert, acı ve gerçek bir biçimde tasvir etmiştir. Her nevi zulmü de nefretle karşılamaktadır, özellikle işkenceyi. Buna karşı mücadele etmek gerektiğini, fakat insan tehlikeli bir hayvan olduğundan, onu dövüşmekten alıkoymanın çok güç olduğunu söylemektedir. İnsanların iyi yapmanın çaresi bulunmadığına göre, onları en az fenalık edebilecek bir şekilde idare etmenin yolları bulunduğu inanmaktadır"(Maurois:1980,157).

Yolculuğu boyunca Kandid hep sevgilisi Künegond'u düşünür. Çizer bu düşünme sahnesini filmlerde ve çizgi romanlarda kullanılan bindirme tekniğiyle okuyuculara sunmuştur. "Bindirme, sahneye destekleyici görüntü ekler. Bu teknik, ana görüntünün üzerine, yarı şeffaf bir görüntünün eklenmesi şeklinde uygulanır" (Wineyard:2010,121). Böylece ikinci görüntü atmosferi ve konuyu güçlendirir.

2.1. Kandid Hollanda'da

Kandid Hollanda'ya vardığında bir kalabalığa hitap eden bir adama rastlar. Hatip'in "buraya ne yapmaya geldiniz" sorusuna Kandid şöyle cevap verir: "-Nedensiz hiçbir sonuç yoktur. Her şey zorunlu olarak birbiriyle bağlıdır ve daha iyisi için yaratılmıştır. Matmazel Künegond'un yanından kovulmam, sopa yemem gerekti. Ve şimdi ekmeğimi kazanuncaya kadar dilenmem gerekiyor. Bütün bunlar başka türlü de olamazdı" (Voltaire: 2009, 20). Kandid, hatip'in papa hakkındaki görüşleriyle ilgilenmeyince hakarete uğrayarak kovulur. Jack adında dindar bir kişi, Kandid'e acıyarak onu evine götürür. Karnını doyurup yıkanmasını sağlar, biraz da harçlık verir. Kandid adama teşekkürlerini ifade ederken yine efendisi Pangloss'un sözlerini hatırlar: " -Üstad Pangloss boş yere bu dünyada her şeyin daha iyi olduğunu söylememiştir. Çünkü kara cübbeli adam ve karısının kabalığından çok sizin merhametiniz beni duyulandırdı"(Voltaire:2009,21).

Ertesi gün Kandid gezinirken efendisi Pangloss'a rastlar. Frengi hastalığından perişan olmuş bir vaziyette olduğu için onu zor tanır. Pangloss'un yüz ifadesini çizer, tek bir karede yakın plan tekniğiyle detaylandırarak hastalığın derin izlerini okuyucuya göstermek istemiştir. Pangloss, alnından aşağı sarkmış dağınık kıvr saçları, uykusuz ve yorgunluktan kapanmakta olan gözleri, hastalıktan ucu kesilmiş sivri burnu, açık ağzında iki büyük dişi, sivri çenesine doğru iki taraftan akan salyalarıyla resmedilmiştir. Frengi hastalığı Pangloss'a şatodaki hizmetçiden, ona da bir papazdan geçmiştir. Pangloss ile Kandid arasında geçen söz konusu hastalık üzerine uzun bir konuşmadan sonra bu hastalığın en son Kristof Kolomb tarafından kıtaya taşındığı yargısına varılır. Çizer, hastalık hakkında bilgi verdiği karede önce hastalığın yayılış şeklinin resmini çizmiş altta ise resmi destekleyici bilgilere yer vermiştir. Bu bilgilerde hastalığın Avrupa'da yaygınken henüz bazı Asya ülkelerine gelmediğini görüyoruz:

"Türkler, Hintliler, Acemler, Çinliler, Siyamlılar ve Japonlar onu henüz tanımazlar. Fakat birkaç yüzyıl sonra, sırası gelince onların da bunu öğrenmeleri için yeterli neden bulunur. Ama şimdilik bizim aramızda büyük ilerleme gösterdi. Hele ulusların alın yazılarını belirleyen, çok iyi yetiştirilmiş, ücretli askerlerden oluşmuş büyük ordularda bu hastalık fazla yayılmaktadır "(Candide:2009,28).

Tarihi kaynaklara bakıldığında frengi hastalığının 15. yüzyıl sonlarına doğru İspanya'dan kovulan Yahudiler aracılığıyla önce Fas'a oradan da deniz ticareti vasıtasıyla Osmanlı topraklarına girdiğine dair bazı rivayetler söz konusudur. Bununla birlikte 16. yüzyıl ortalarında Avrupa'da giderek yaygınlık kazanan frengi salgınından Osmanlı toprakları 1560'lı yıllarda etkilenmiş ve hastalığın tedavisine yönelik çalışmalarda bulunulmuştur. İlk ciddi salgınlar ise 19. yüzyıl da Osmanlı-Rus savaşları neticesinde yaşanan yoğun göç dalgalarından sonra görülür. Hastalık savaşlardan sonra yaşanan toplumsal kaos ve kaybedilen topraklardan içeriye doğru yaşanan göç dalgalarıyla daha da görünür hale gelmiştir (Özekmekçi: 2012, 85-86). Kandid efendisi Pangloss'u tedavi ettirerek frengiden kurtulabilmesine yardım eder. Ancak onun Künegond ve ailesi hakkında verdiği bilgiler Kandid'i dehşete düşürür, hatta bu acıya dayanamayıp bayılır. Zira Pangloss'un Kandid gibi kötülük bilmez bir kişiye anlattığı şeyler onun kaldıramayacağı türden dehşet içerikli bilgilerdi:

"-Cunegonde öldü!!! -Hayır, Bulgar askerleri tarafından karnı deşildi... Onu korumak isteyen Baron'un da kafasını parçaladılar. Baroness'i de parça parça kestiler. Zavallı öğrencime de kız kardeşine yaptıklarının aynısını yaptılar. Şatoya gelince taş üstünde taş kalmadı. Ne otlak, ne bir koyun, ne bir ördek, ne de bir

ağaç! Ama öcümüz alındı. Çünkü Abarlar da bir Bulgar derebeyine ait olan komşu baronlukta aynı şeyi yaptılar”(Candide:2009,25).

Çizer, Pangloss’un anlatısını jest ve mimiklerle destekleyerek altı kare içerisinde çekim tekrarıyla aktarmıştır. Bu teknik “tek bir hareketin, farklı açı ve uzaklıkların tekrar tekrar gösterilmesi anlamına gelir. İzleyici, (okuyucu) genellikle aynı aksiyonun iki veya üç defa tekrar ettiğini görür. Bu, sahnenin dramatik etkisini artırır” (Wineyard:2010,114). Çekim tekrarı, genellikle bir filmde ya da çizgi romanda önemli bir aksiyon gerçekleştiğinde kullanılır. Bu teknik kullanılmadığında, aksiyon çok hızlı gerçekleşeceğinden izleyici veya okuyucu bunu fark etmeyebilir. Okuyucuya atmosferdeki heyecanı verebilmek için çekim tekrarı etkili bir alternatiftir. Çizgi romanlarda bu tür sahnelerin anlatıldığı karelerde kahramanın tepkisi, duyguları, jest ve mimik gibi sözel olmayan ifadelerle gösterilir. Kandid’in bayılma sahnesi baloncuklar olmadan yere düşüşüyle iki kez gösterilmiştir. Ayıldıktan sonra tek bir karede Kandid’in alnı, kaşları, gözleri ve burnunun görüldüğü aşırı yakın plan tekniğiyle duygular gösterilmeye çalışılmıştır.

Resim 3: Kandid’in üzüntülü halinin yakın çekimi

Sinemada da kullanılan “Aşırı Yakın-Planda yüzün gözler ya da dudak gibi bir bölümü kadrajı kaplar. Yakın-Plan Sinemasında duyguları açığa vuran, diyaloglardan çok bükülen bir dudak, kısılan gözler, sıkılan bir çene, seyiren bir göz, gerilen bir damardır. Burada yüzün tamamını Genel-Plan; dudak, göz, alın, çenede beliren mimik ya da fiziksel tepkileri de Yakın-Plan olarak görebiliriz. Bu anlamda filmin bütününe yayılan Yakın-Plan tek boyutlu ve monoton bir dili değil, sürekli değişen, gelişen farklı anlamları temsil etmektedir (Demoğlu: 2014, 14). Son yıllarda hareketli filmlerde, bilgisayar destekli efektlerin kullanımıyla çekim teknikleri yeniden dikkatleri üzerine çekmektedir. Ses, müzik ve hareketli sahneleriyle seyirci kitlesini sinemaya çeken yapımlar genellikle çekim tekniklerinde ileri teknoloji kullanan yapımlardır. Çizgi roman kahramanlarının filmleri ve animasyonların beyaz perdeye aktarılması da bu gelişme sayesinde ön plana çıkmaktadır.

Sinemada öyküler, durağan karelerin arka arkaya ve çok hızlı oynatma tekniği kullanılarak anlatılır; ancak çizgi romanda kareler durağandır. Çizgi romanda öyküyü hareketlendirme, ona bir acıcılık kazandırma, anlam yükleme tamamen okuyucunun algısına bağlıdır. Bir anlamda çizgi romanda anlatılan öyküye zaman olgusunu katan okuyucudur. Dolayısıyla öykünün akışı okuyucunun zihninde oluşur (Akt.

Orçan: 2013, 20).

2.2. Kandid Lizbon'da

Kandid eğitimci Pangloss'la Lizbon'a yaptığı gemi yolculuğunda büyük bir felaket yaşar. Gemi fırtınaya yakalanır daha sonrada batar. Geminin batması sonucunda tüm mürettebat boğulur, sadece Kandid ve eğitimci tutunduğu bir tahta parçasıyla Lizbon kıyılarına ulaşır. Fırtınadan kurtulan Kandid ve Pangloss Lizbon'da fırtınanın beraberinde getirdiği büyük bir depreme yakalanır. Tarihi kayıtlarda 1 Kasım 1755 Lizbon depremi diye geçen bu felaketi Voltaire özellikle kahramanı Kandid'e yaşatır. Aynı şekilde bu sahne üzerinden de kilisenin uygulamalarını eleştirir. Gelecekteki depremlerin önlenmesi için Coimbra Üniversitesi bilginlerinin öncülüğünde bir toplantı yapılır. Bu toplantıda büyük bir ateş yakılarak günahkarların ateşte yakılması kararlaştırılır. Pangloss'ta fikirlerinden dolayı yakılacaklar arasındadır. Kandid'te ona destek verdiği için yakılacaktır. Eğitimci, efendisi, hatta hayatta en çok sevdiği insanlardan biri olan Pangloss'un kendi gözleri önünde yakılarak idam edilmesi Kandid'e büyük acılar verir. Sıra ona geldiğinde yeniden deprem olur ve Kandid son anda yakılmaktan kurtulur. Ancak yaşadığı korkunç olaylar karşısında korkmuş, şaşırmış, adeta çılgına dönmüş, kan revan içerisinde, heyecanla kendi kendine:

"Eğer mümkün olan dünyaların en iyisi burasıysa, o zaman ötekileri nasıl? Ey benim sevgili Pangloss'um! Ey filozofların en büyüğü! Nedenini bile bilmeden, sizin asıldığınızı da mı görmem gerekiyordu? Ey benim sevgili Anabaptist dostum, insanların en iyisi! Sizin limanda boğulmanız lüzumlu muydu? Ey matmazel Cunegonde kızların incisi! Sizin karnınızın deşilmesi mi lazımdı?" (Voltaire: 2009, 45).

Engizisyon mahkemesi Pangloss'u iyice asamadığı için o da bu felaketten son anda kurtulur, ancak Kandid'in bundan haberi yoktur. Çizer, Kandid ve Pangloss'un Lizbon'daki macerasına dokuz sayfa ayırmış, depremin sebep olduğu korkunç görüntüleri okuyucuya ayrıntılarıyla sergilemiştir. Çizer, Kandid'in tüm bunlara karşı isyanını tek büyük bir panelde vermiş, bu sahne için kuşbakışı çizim tekniğini kullanmıştır. Bu görüntüde Kandid şehir meydanında bina yıkıntılarının ortasına diz çökmüş iki elini ve başını havaya doğru kaldırmış bir şekilde haykırmaktadır. Kandid'in sol tarafında idam yangınından düşen birkaç parça alevli odun parçası görülmektedir.

Resim 4. Kandid'in deprem felaketi sonrasındaki yakarıları

Kandid'in bu yakarışlarını duyan yaşlı bir kadın onu bu korkunç ortamdan alıp başka yere götürür. Böylece Kandid'in hayatı bir kez daha kurtulur. Kandid'in söz konusu yakarışı bize Voltaire'in insanlık için yaptığı duayı hatırlatıyor: "Birbirimizden nefret etmek ve birbirimizi boğazlamak için bu yüreği ve yürekleri bize vermiş değilsin: çetin ve geçici bir yaşamın yükünü karşılıklı olarak çekmemizde, birbirimize yardımcı olmamızı sağla bize. Cılız bedenlerimizi örten giysilerimiz, yetersiz dillerimiz, anlamsız görüşlerimiz, bize öylesine oransız görünen ama senin gözünde onca eşit olan durumlarımız arasındaki bütün küçük farklılıklar, insanlar denen parçacıkları birbirinden ayıran bütün bu ince ayrımlar, kin ve zulüm işaretleri olmasın. Yardımcı ol, bütün insanlar, birbirlerinin kardeşleri olduklarını hatırlasınlar! (Tanelli:2000,174).

2.3. Kandid İstanbul'da

Kandid çizgi romanında öykü, Kandid'in Portekiz'de sevgilisi Künegond'a kavuşması ve hikâyelerini birbirlerine anlatmalarıyla biter. Mutlu sonu hazırlayan siyah giyimli yaşlı bir kadın Kandid'i saraya benzeyen üç katlı lüks bir eve götürür. Çizer Kandid'in yaşlı kadınla eve doğru gidişindeki sahneyi 4 panel içerisinde mavi ve siyah tonlarda çizdiği için kavuşma anının gece olduğunu anlıyoruz. Kavuşma sahnesi toplamda dokuz kareden oluşmaktadır. Kandid'in evde ne olacağından haberi yoktur. Yaşlı kadın ona hazırladığı sürprizden hiç bahsetmemiştir. Kandid salonda bir kanepede oturmuş ne olacağını bilmeden sakince beklemektedir. Daha sonra yaşlı kadın Künegond'u salona yüzü peçeli, kırmızı boydan şık bir elbiseyle getirir. Kandid'ten yüzündeki peçeyi kaldırmasını ister. Peçe açıldıktan sonra birbirini tanıyan sevgililer bu sevince daha fazla dayanamayıp bayılırlar. Sevinçten bayılmanın görüntüsünde ise Kandid ve Künegond yerdeki yeşil halı üzerinde yan yana uzanmış bir şekilde resmedilmiştir.

Resim5 : Kandid ve Künegond'un kavuşma sahnesi

Romanda asıl kavuşma sahnesi İstanbul'da geçmektedir. Çizer bu sahneyi okuyucuya aktarmakta pek istekli görünmemiş hatta İstanbul'dan hiç bahsetmemiştir. Ayrıca çizgi romanda Kandid'in Eldorado ülkesine yaptığı yolculuk ve burada edindiği servetle ilgili öyküsü de anlatılmamıştır. Zira Kandid, Eldorado ülkesinden getirdiği altın ve mücevherleri bozdurarak Avrupa'da Künegond'u aramaya devam etmiştir. Birçok Avrupa ülkesini Künegond sevdasıyla yine gezmiştir. Eldorado dönüşü gerçekleşen bu ikinci yolculuğunda Kandid, Künegond'a değil, onun kardeşine ve Pangloss'a rastlar. Avrupa'da bulamadığı sevgilisini bu sefer İstanbul'da aramaya karar verir. Bir kaç günlük deniz yolculuğundan sonra İstanbul'a varırlar. Kandid'in, aldığı haberlere göre, Künegond Transilvanyalı sürgün bir prensin Marmara kıyısındaki evinde hizmetçi olarak çalışmaktadır. Eve yaklaştıklarında Künegond'u bahçede çamaşır asarken görürler. "Şefkatli aşık Kandid, güzel Künegond'unu, cildi kararmış, gözleri kızarmış, boğazı kurumuş, yanakları buruşmuş, kolları kırmızılaşmış ve soyulmuş görünce, dehşet içerisinde kalarak üç adım geriledi; sonra incelik gereği ilerledi. Künegond, Kandid'i ve kardeşini kucakladı; yaşlı kadını da kucakladılar ve Kandid her ikisini satın aldı"(Voltaire:1984,142).

Kandid yeni bir serüven arayışı içerisinde insanın yaratılışı ile ilgili düşüncelere dalar. Bu konuyla ilgili bilgisine başvurmak üzere Pangloss'la İstanbul'da adını duydukları meşhur bir dervişe giderler. Kandid:

"-Üstad size, insan denen bu acayip yaratığın niçin yaratıldığını sormaya geldik der. Derviş: - Ne karışıyorsun sen, senin işin mi bu? Kandid: - Ama muhterem efendim, yeryüzünde korkunç derecede kötülük var. Derviş: - Kötülük olmuş ya da iyilik olmuş, ne önemi var? Padişahımız Efendimiz Mısır'a bir gemi yolladığında, içindeki farelerin rahat olup olmadığını düşünüyor mu? dedi" (Voltaire:1984,146).

Beklediği cevabı almayan Kandid tartışmanın ardından buradan kovulur. Yine de O, her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğuna inanır. Bunca felaketten sonra sevgilisine kavuşması zaten bunun göstergesiydi. Sonuçta Kandid mutluluğun reçetesini İstanbul'da çiftçilik yapan Türk'ten öğrendi. Yirmi dönümlük bir arazide ailesinin geçimini sağlayan bu çiftçiye göre çalışmak yani alın teriyle üretmek insandan can sıkıntısını, kötü alışkanlıkları ve yoksulluğu uzaklaştırır. Artık Kandid'in ilke edindiği söz "bahçemizi yetiştirmemiz gerek" olur. Voltaire her ne kadar Candid'in yolcuğu süresince dünyanın kötülüklerini sergilemiş olsa da, tüm bunların kaynağının sevgisizlik olduğunu vurgular. İnsanoğluna mutlu olmak için çalışmayla sevmenin birlikteliğini tavsiye eder. "Yaratıkları sevmeli, hem de pek çok, içtenlikle sevmeliyiz. Yurdumuzu, eşimizi, babamızı, anamızı, yavrularımızı, sevmeliyiz. Onların sevdasını içimize yerleştiren Tanrı olduğu için bu prensibe var gücümüzle sarılmalıyız. Aksi halde ancak barbarlığa götürür"(Voltaire:1975,18). İnsan kesinlikle kötü ve günahkar doğmaz. Nasıl ki vücudun zayıflamasıyla sonradan hasta oluyorsa, ahlak, erdem, fazilet gibi değerlerin kaybolmasıyla da kötü olur. Voltaire'e göre "törelere değişse bile ahlak değişmez. Tanrının yasaları evrenselidir" (Atak:2011,90). İnsanlar yasalar önünde eşit olduğu sürece toplumsal barış ve huzur sağlanır. Bu yüzden insan dili, dini, milliyeti, soyu, zenginliği ve mesleğine göre değil, evrensel değerlere göre kabul görmelidir.

Sonuç

Voltaire edebi ve felsefi alanda yazdığı kıymetli eserleriyle Fransa'nın en verimli yazarları arasında sayılır. 1759'da yazdığı *Candid* dönemin adeta canlı fotoğrafı olarak kabul edilir. Bu yüzden eser çok eleştirilir ve çoğu kez yasal süreçlerle engellenmek istenir. Yazar, *Candid*'in macerasında Alman filozofu Leibniz'in iyimserlik hakkındaki düşüncelerini eleştirir. *Kandid*, Avrupa'daki Yedi Yıl Savaşı olarak bilinen dönemde yazıldığı için savaşın yıkıcılığını, toplumdaki adaletsizlikleri, dindeki hurafeleri, köleliğin acılarını eleştirel bir bakışla gözler önüne serer. Leibniz'in fikirlerini temsil eden Pangloss, *Candid*'i "nedensiz sonuç olmayacağına, her şeyin iyi bir tarafının olduğuna ve olayların başka türlü olmasının mümkün olamayacağına ve yaşanan dünyanın en iyisi olduğuna" inandırarak yetiştirmiştir. Üstad Pangloss'un öğrettiklerinin tamamen zıttı bir dünyayla karşılaşan *Candid*, saflığı ve iyi niyeti yüzünden birçok kötülüğe ve işkenceye maruz kalır. Yazar, *Candid*'i birçok ülkeye yolculuk yaptırarak savaşların acımasızlığını, insanların canliliğini, kralların zulmünü ve dünyanın cehenneme benzeyen yüzünü gösterir. Okuyucu, öykü boyunca şiddetin ve kötülüğün doğanın değil, insanın kendisinden kaynaklandığına şahit olur. Çünkü insanlar doğuştan iyidirler fakat sonradan kötülük içerisine girerler; yani "insanlar kesinlikle kurt olarak doğmazlar, sonradan kurt olurlar". Bununla birlikte roman tarihi ve sosyolojik bilgileri içermesi bakımından da eğitici ve öğretici bir özelliğe sahiptir. Aslında *Candid* çizgi roman formatının dışında öykü olarak okunduğunda daha sürükleyicidir. Üslubu adeta *Binbir Gece Masalları*'nı hatırlatmaktadır. Zira olayların hızlı akışı, düzenli aralıklarla hız kazanması, düşler, kötüler, anlatıcının güzel söz sanatındaki ustalığı eseri bu benzerliğe yaklaştırmaktadır. Bu yüzden *Candid*, yazarını mutlu eden, kendisini de evrenselleyen bir eser olarak halen dünya edebiyatındaki yerini korumaktadır

KAYNAKÇA

- Atak, A. Seyit (2011). Hoşgörü Kavramının Voltaire Felsefesine Çeşitli Yansımaları. *SBARD*, Mart, Sayı:17, S.85-101.
- Demoglu, Elif (2014). Sinemada Yakın-Plan Körleştirir mi Netleştirir mi: 'Rosetta' ve 'Mavi En Sıcak Renktir' Filmlerinde Yüz'ün Farklı Etkileri. *İntermedia*, İstanbul, s. 8-21
- Maurois, Andrés (1980). *Voltaire Hayatı ve Eserleri*. Çeviren: Cenap Yazansoy, İstanbul: Rado Yayınları.
- Orçan, Aslı. (2013). Çizgi Roman Tekniği ile Geliştirilen Bilim- Kurgu Hikâyelerin Yaratıcı Düşünme Becerilerinin ve Fiziğe İlişkin Tutumlarının Geliştirilmesine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Fizik Öğretmenliği ABD, Ankara.
- Özekmekçi, M. İnanç (2012). Modern Devlet ve Tıp: II. Abdülhamit Döneminde Frengi ile Mücadele. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, S.33-101.
- Şahbaz, Esra (2013). Voltaire'in Zadig, Micromegas, Candide Adlı Yapıtlarında Yolculuğun İşlevi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, S.67-76
- Tanelli, Server (2000). *Voltaire ve Aydınlanma*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Voltaire(1984). *Kandid Ya da İyimserlik Üstüne*. Çeviren: Server Tanelli, İstanbul: Say Yayınları.
-(2009) *Candide Ya da İyimserlik*, (Çizgi Roman) Çeviren: Nur Simten, İstanbul: Everest Yayınları.
-(1975). *Türkler Müslümanlar ve Ötekiler*. Derleyen: Osman Yenseni, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Wineyard, Jeremy.(2010) *Sinemada Çekim Teknikleri*. Çeviren: Gökhan Rızaoğlu, İstanbul: Seçil Ofset.